

Довгань О. О. – аспірант кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8121-7978>

Особливості правового регулювання права на свободу думки і слова: історичний екскурс

*Метою статті є дослідження стану правового регулювання права на свободу думки і слова до моменту проголошення незалежності України. Для цього було виконано такі завдання: проаналізовано історичні аспекти регулювання права на свободу думки і слова на конституційному й інших рівнях; висвітлено сутнісні характеристики права на свободу думки і слова, регламентованого в радянський та пострадянський періоди; ураховано вітчизняний досвід правового регулювання права на свободу думки і слова, його позитивні та негативні тенденції та здобутки в сучасній правотворчій практиці України в цій сфері. **Методологічною основою** статті є порівняльно-історичний метод. Також використано філософсько-світоглядні методи, зокрема діалектичний та загальнонаукові методи, а саме: логічний метод і його формально-логічні прийоми: індукція та дедукція, аналіз і синтез, абстрагування. Доречними були й спеціально-наукові методи: порівняльно-правовий, тлумачення правових норм, правового прогнозування, правового моделювання, системний тощо. **Наукова новизна.** У різні часи й історичні періоди людство прагнуло простежити динаміку розвитку свободи думки й слова. Це стосується й періоду від радянської цензури, обмежень і заборон до сучасного демократичного розвитку, багатоманітності, захисту конституційних прав та свобод людини й громадянина відповідно до чинних міжнародно-правових стандартів. Водночас від діяльності органів державної влади, відповідного нормативного регулювання права на свободу думки і слова залежать форми, гарантії його реалізації та захисту, реальна свобода думки і слова, а також відповідальність за їх порушення. Минулий досвід дає підстави виявити й урахувати переваги й недоліки, необхідність підвищення правової культури та правової свідомості, удосконалити чинні нормативно-правові акти в цій сфері на сучасному етапі державотворення. **Висновки.** Аналізуючи різні етапи розвитку правового регулювання права на свободу думки й слова в Україні (УРСР) у ХХ ст., можна виокремити такі тенденції та закономірності: поширення, а надалі скасування політичної та ідеологічної цензури; нормативне регулювання друкованих засобів масової інформації в умовах «диктатури пролетаріату»; удосконалення законодавчої бази радянської держави шляхом надання юридичної сили міжнародно-правовим актам і встановлення кримінальної відповідальності за переслідування громадян за критику; гарантування нових можливостей щодо регулювання та реалізації свободи думки і слова з відповідним закріпленням на конституційно-правовому рівні в умовах сучасного періоду державотворення демократичної правової України.*

Ключові слова: конституційне право; свобода думки; свобода слова; історичний розвиток; регулювання; реалізація.

Вступ

Сьогодення вимагає від сучасного українського суспільства пригадати історію. Аналізуючи багатовікову спадщину, маємо змогу дослідити вектор розвитку поставлених цілей на шляху до майбутнього. Важливими є історичні аспекти розвитку суспільства, коли йдеться про основоположні права людини та громадянина, зокрема про право на свободу думки й слова, адже прагнення людства до правової рівності у вираженні себе публічно змушує акцентувати саме на них.

Низка сучасних філософів, юристів, політологів і державних діячів досліджували питання щодо прав людини. Це, наприклад, зарубіжні дослідники: П. Бардієр, К. Бучко, Т. Виноградова, А. Козицький, В. Козлов, Ю. Малінова, Е. Рекош, А. Соболева, А. Сунгуров, Ю. Сунгуров, М. Терзієв, М. Шабельніков. Актуальними є роботи С. Алексєєва, Л. Богораз, Л. Кренстона, В. Нерсесянца, М. Новіцького, В. Осятинського, М. Хвански. Аспекти

генезису прав людини, зокрема права на свободу думки й слова, висвітлювали науковці: Г. Аляєва, К. Барнич, С. Жданова, Н. Камінська, І. Касперський, Н. Козаченко, І. Литвиненко, А. Марущак, Л. Опришко, В. Середюк, Т. Слинько, Ю. Фігель, В. Шамрай та ін.

Мета і завдання дослідження

Метою є виявлення дослідження стану правового регулювання права на свободу думки і слова до моменту проголошення незалежності України. Задля цього було здійснено такі завдання: проаналізовано історичні аспекти регулювання права на свободу думки і слова на конституційному й інших рівнях; розкрито сутнісні характеристики права на свободу думки й слова, регламентованого в радянський і пострадянський період; враховано вітчизняний досвід конституційно-правового регулювання права на свободу думки і слова, його позитивні й негативні тенденції та здобутки у сучасній правотворчій практиці України в зазначеній сфері.

Виклад основного матеріалу

Соціальне напруження після завершення Першої світової війни, в якій перебував увесь світ, передусім – Європа, розвивалася й набирала обертів. Соціально-економічна криза, яка знов охопила європейські держави, стала наслідком революційних потрясінь. Це та багато іншого не безслідно позначилося на політичній ситуації в Україні.

На початку століття українська держава розпочала новий етап історичного розвитку – державотворення та закріплення європейських стандартів на конституційному рівні. Про це свідчить прийнята 29 квітня 1918 року Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права й вільності УНР). Зі вступом в дію Основного Закону «Українська Народна Республіка, Україна, для кращої оборони свого краю, для певнішого забезпечення права і охорони вільностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині єсть державою суверенною, самостійною і ні від кого не залежною» ("Konstytutsiia UNR", 1918).

Так, у главі II (права громадян України) статті 16 проголошено таємницю листування. Заборона для органів державної влади вільно ознайомлюватися з приватною кореспонденцією, змушує акцентувати на ще одному важливому аспекті розвитку права на свободу думки і слова в історії України. За законами того часу, порушення приватного листування могло бути реалізоване лише за умови наявності «судового наказу», або, якщо інше не визначено чинним законодавством України. Відповідно до статті 17 «громадянин УНР і ніхто інший на території не може бути обмежений в правах слова, друку, сумління, організації, страйку, скільки він не переступає при тім постанов карного права» ("Konstytutsiia UNR", 1918).

Кінцевий VIII розділ «про тимчасове припинення громадянських свобод», зображує всю швидкоплинність історично-значущих подій із перебігом яких влада Української Народної Республіки не забуває про врегулювання прав людини та громадянина у скрутні часи.

Так, стаття 79 регулює випадки «державної конечности» (під час війни або внутрішніх заворушень). Таким чином, громадянські свободи можуть бути «частю обмежені, частю припинені». Стаття 80 передбачає перелік і ступінь громадських свобод, які будуть лімітовані. Отже, громадські свободи можуть обмежуватися лише з прийняттям спеціального закону в установленому порядку. Відповідно до статті 81 «заведення тимчасового припинення громадянських свобод чи їх обмеження, у випадках та межах, передбачених у параграфі 80 законами, ухвалюють Всенародні Збори». У випадку, коли Всенародні Збори не

зібрані, Рада Народних Міністрів на власну «одвічальність» тимчасово може припинити громадянські свободи в порядку внесення «свого розпорядку» на перше засідання найближчої сесії Всенародних Зборів (стаття 82). Тримісячний термін припинення громадських свобод закріплено у статті 83. Продовження такого терміну ухвалюється на Всенародних Зборах ("Konstytutsiia UNR", 1918).

Змінивши демократичний курс розвитку до суверенної української держави, новий уряд продовжив рух у напрямку «організації диктатури», прийнявши Конституцію Української Соціалістичної Радянської Республіки, яку була затверджена 10-го березня на засіданні Всеукраїнського З'їзду Рад 1919 року. В Основному Законі, прийнятому в остаточній редакції Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом на засіданні 14 березня 1919 року, був передбачений розділ III під назвою «Декларація прав і обов'язків трудящого і експлуатованого народу України».

Найвагомішою у вищезгаданому розділі є ст. 24, у якій зазначено, що з метою забезпечення за «трудящими дійсної свободи вираження своїх думок, УСРР знищує залежність преси від капіталу і надає в руки робітничого класу і селянської бідноти всі технічні й матеріальні засоби до видання газет, брошур, книг і всяких інших творів друку та забезпечує їх вільне поширення по всій країні». Задля забезпечення реалізації іншого аспекту права на свободу думки й слова, у статті 25 задеклароване «право трудящих Радянської Республіки вільно влаштовувати зібрання, мітинги, ходи тощо, надає в розпорядження робітничого класу і селянської бідноти всі придатні для влаштування народних зборів приміщення з обстановкою, освітленням і опаленням» ("Konstytutsiia USSR", 1919).

Випереджаючи Конституцію СРСР від 31 січня 1924 року, радянське кримінальне законодавство у Кримінальному Кодексі від 1 червня 1922 року у статті 224 декларує положення про порушення правил і обов'язкових постанов, встановлених для тиражування і випуску у світ друкованих творів, яке карається штрафом до трьохсот рублів золотом або примусовими роботами. Постановою ВЦВК від 10 липня 1923 року після слів «друкованих творів» у текст статті було додано «так само як порушення правил фотокіноцензури». У ст. 225 переслідуються порушення правил і обов'язкових постанов для відкриття й визискування друкарні та літографії, що карається примусовими роботами або штрафом до 300 рублів золотом. Потім ВЦВК своєю постановою від 24 жовтня 1924 року замінило каральну частину статті на: «в адміністративному порядку примусовими роботами до трьох місяців або штрафом до трьохсот рублів».

З огляду на тексти статей, друковані твори, зокрема літографія, фотозйомка та кінематографія є найголовнішими та найважливішими засобами реалізації права на свободу думки і слова, яке на той час законодавчо не було закріплене в жодному нормативно-правовому акті ("Kryminalnyi kodeks", 1922).

Словами «тут, в таборі соціалізму» Конституція Союзу Радянських Соціалістичних Республік, яку було прийнято на другій сесії ЦВК СРСР першого скликання 6 липня 1923 року і в остаточній редакції – на II з'їзді Рад СРСР 31 січня 1924 року, закликає до взаємної довіри та миру, національної свободи й рівності, до мирного співжиття та братерського співробітництва народів. Але, на жаль, ні в цих словах, ні в жодній подальшій статті основного закону знов не йдеться про основоположні права та свободи людини і громадянина, зокрема й про механізми реалізації права на свободу думки і слова.

Так, у статті 125 Конституції СРСР від 5 грудня 1936 року, відповідно до інтересів трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу, громадянам СРСР гарантовані:

- а) свобода слова;
- б) свобода друку;
- в) свобода зборів і мітингів;
- г) свобода вуличних походів і демонстрацій.

Ці права громадян забезпечено наданням трудящим і їх організаціям друкарень, запасів паперу, громадських будівель, вулиць, засобів зв'язку й інших матеріальних умов, необхідних для їх здійснення ("Konstytutsiia SRSR", 1936). Але зауваження: «Відповідно до інтересів трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу», – дає змогу зробити висновок, що право на свободу думки й слова гарантується лише в «інтересах трудящих» і для «соціалістичного ладу», що водночас не розкриває повним обсягом суть понять свободи думки та свободи слова. Варто зазначити, що період, протягом якого діяв цей Основний Закон СРСР, вважають найжорстокішим.

У Конституції СРСР від 7 жовтня 1977 року не було закріплено на законодавчому рівні забезпечення права на свободу думки і слова, що не сприяло розвитку свободи друку та неприпустимості цензури. Так, зазначена вище стаття конституції набула іншої форми, яку втілено у статті 50: «...відповідно до інтересів народу і з метою зміцнення і розвитку соціалістичного ладу громадянам СРСР». Другий абзац статті 50, в якому йдеться про те, що «здійснення цих політичних свобод забезпечується наданням трудящим та їх організаціям громадських будинків, вулиць і площ, широким розповсюдженням інформації, можливістю використання преси, телебачення та радіо» ("Konstytutsiia SRSR", 1977)

змальовує вектор розвитку у сфері засобів масової інформації завдяки використанню телебачення й радіо.

Важливою для розвитку реалізації права на свободу думки і слова на той час була закріплена на конституційному рівні стаття 49. Відповідно до її положень кожен громадянин СРСР мав право вносити до державних органів і громадських організацій пропозиції щодо поліпшення їхньої діяльності та критикувати недоліки в роботі. Посадові особи зобов'язані були у встановлені терміни розглядати пропозиції та заяви громадян, надавати на них відповіді й вживати необхідних заходів. Але найважливішою була санкція статті, в якій зазначалося, що переслідування за критику заборонено, а осіб, які переслідують за критику, притягають до відповідальності ("Konstytutsiia SRSR", 1977).

З цих причин і внаслідок ратифікації й імплементації міжнародних нормативно-правових актів у законодавство СРСР радянський уряд був змушений внести зміни до Кримінального Кодексу СРСР 1960 року у грудні 1985 року, згідно з Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 10 грудня 1985 року № 1432-XI. Ці зміни стосувалися статті 134-1, в якій було встановлено кримінальну відповідальність за умисне ущемлення посадовою особою прав й охоронюваних законом інтересів громадянина, пов'язане з переслідуванням його за подачу в установленому порядку пропозицій, заяв, скарг або за критику, що міститься в них, а так само за виступ з критикою в іншій формі. Такі порушення каралися позбавленням права обіймати певні посади на строк до одного року або штрафом від п'ятдесяти до ста двадцяти мінімальних розмірів заробітної плати. Ті самі дії, що спричинили істотну шкоду правам й охоронюваним законом інтересам громадянина, каралися позбавленням волі на строк до двох років або виправними роботами на строк від одного року до двох років, або позбавленням права обіймати певні посади на строк до трьох років ("Kryminalnyi kodeks", 1960).

Також варта уваги стаття 131 вищезгаданого кодексу. Відповідно до змін, що були внесені Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 12 січня 1983 року № 4571-X та Законом України від 08 лютого 1995 року № 41/95-ВР, кримінальна відповідальність наставала за порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень громадян. Санкцією статті передбачалися виправні роботи на строк до шести місяців або штраф до сорока мінімальних розмірів заробітної плати, або громадська догана. Згідно зі статтею 1 розділу I Закону України від 1 жовтня 1996 року № 386/96-ВР, Постановою Верховної Ради України від

1 жовтня 1996 року № 387/96-ВР й одночасно із введенням у дію закону про внесення змін до ст. 32 КК України, були внесені зміни щодо визначення розміру штрафу залежно від неоподаткованого мінімуму доходів громадян ("Kryminalnyi kodeks", 1960).

Зазначені положення вищезгаданої ст. 131 КК, перегукуються зі статтею Конституції УНР 1918 року, що ще раз доводить рішучість уряду того часу щодо відстоювання інтересів українського народу, суверенітету й територіальної цілісності, визнання на міжнародній арені.

Закон СРСР від 1 серпня 1990 року № 1552400-90 «Про пресу та інші засоби масової інформації» став першою спробою закріпити права на свободу думки і слова у профільному нормативно-правовому акті. У ст. 5 (неприпустимість зловживання свободою слова) задеклароване положення щодо недопустимості використання засобів масової інформації для розголошення відомостей, які становлять державну чи іншу таємницю, що спеціально охороняється законом, заклику до насильницького повалення або зміни державного та суспільного ладу, пропаганда війни, насильства й жорстокості, расової, національної, релігійної винятковості або нетерпимості, розповсюдження порнографії з метою вчинення інших кримінально караних діянь. Забороняється й переслідується відповідно до закону використання засобів масової інформації для втручання в особисте життя громадян, посягання на їхню честь і гідність ("Zakon SRSR", 1990).

З прийняттям низки нових законів в умовах української дійсності, на наш погляд, почала формуватись законодавча база сучасного зразка, що регулює інформаційні, мовні та деякі інші відносини. Це, наприклад, Конституція України 1996 року, Закон України «Про інформацію» 1992 року, Закон України «Про доступ до публічної інформації» 2011 р. ("Konstytutsiia Ukrainy", 1996; "Zakon Ukrainy", 1992 r.; "Zakon Ukrainy", 2011).

Отже, можна визнати поступове формування механізму реалізації права на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (Opryshko; Serediuk, 2008; Skrypniuk, 2011; Slynko, 2013; Fihel, 2016; Barnych, 2019; Dovhan, 2019). Варто зауважити, що перепонами на шляху його реалізації останнім часом є нестабільна політична ситуація, збройні конфлікти,

численні зміни законодавства тощо (Kaminska, & Patricha, 2016; Kaminska, 2019). На наш погляд, доречним було б, окрім врахування вітчизняного досвіду, вивчення зарубіжної практики правового регулювання та правозастосування у цій сфері (Hallberg, & Virkkunen, 2017; Lebovic, 2016; Tarnovski, 1995).

Наукова новизна

У різні часи й історичні періоди людство прагнуло відстежити динаміку розвитку свободи думки і слова – від радянської цензури, обмежень і заборон, до сучасного демократичного розвитку, багатоманітності, захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина відповідно до чинних міжнародно-правових стандартів. Водночас від діяльності органів державної влади, відповідного нормативного регулювання права на свободу думки і слова залежать форми та гарантії його реалізації й захисту, реальна свобода думки і слова, а також відповідальність за їх порушення. Попередній досвід дає підстави виявити та врахувати як негативні, так і позитивні аспекти, необхідність підвищення правової культури та правової свідомості, удосконалити чинні нормативно-правові акти у цій сфері на сучасному етапі державотворення.

Висновки

Аналізуючи різні етапи розвитку правового регулювання права на свободу думки й слова в Україні (УРСР) у ХХ столітті, можна виокремити такі тенденції та закономірності:

– поширення й скасування надалі політичної та ідеологічної цензури; нормативне регулювання друкованих засобів масової інформації в умовах «диктатури пролетаріату»;

– удосконалення законодавчої бази радянської держави шляхом надання юридичної сили міжнародно-правовим актам і встановлення кримінальної відповідальності за переслідування громадян за критику;

– гарантування нових можливостей щодо регулювання та реалізації свободи думки й слова з відповідним закріпленням на конституційно-правовому рівні в умовах сучасного періоду державотворення демократично-правової України.

REFERENCES

- Barnych, K.I. (2019). Poniattia ta struktura konstytutsiino-pravovoho mekhanizmu realizatsii prava na svobodu dumky y slova, na vilne vyrazhennia svoikh pohliadiv i perekonan [The concept and structure of the constitutional and legal mechanism of realization of the right to freedom of thought and speech, to free expression of one's views and beliefs]. *Konstytutsiino-pravovi akademichni studii, Constitutional and legal academic studies*, 2, 7-14. doi: <https://doi.org/10.32782/2663-5399.2019.2.01> [in Ukrainian].

- Dovhan, O.O. (2019). Teoretychni zasady profesiinoi diialnosti zhurnalistiv [Theoretical principles of professional activity of journalists]. *Filosofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1(17), 117-121. doi: doi.org/10.3327 0/01191702.117 [in Ukrainian].
- Fihel, Yu.O. (2016). Teoretychni aspekty obmezhenia prav liudyny [Theoretical aspects of human rights restrictions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika", Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"*, 837, 357-361 [in Ukrainian].
- Hallberg, P., & Virkkunen, J. (2017). *Freedom of Speech and Information in Global Perspective*. New York: Palgrave Macmillan. doi: <https://doi.org/10.1057/978-1-349-94990-8>.
- Kaminska, N., & Patricha, N. (2016). Protection of the human rights in armed conflict. *Naukovyy visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 99(2), 19-28. Retrieved from <https://scientbul.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/167>.
- Kaminska, N.V. (2019). Peredumovy ta naslidky novelizatsii movnoho zakonodavstva Ukrainy: poshtovkh do zminy svidomosti i zhyttiediialnosti chy novi zavdannia dlia vlady? [Preconditions and consequences of the amendment of the language legislation of Ukraine: a push to change consciousness and life or new tasks for the government?]. *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy, Ukrainian language in jurisprudence: state, problems, prospects: Proceedings of the 15th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 92-96). Kyiv [in Ukrainian].
- Konstytutsiia SRSR: vid 5 hrud. 1936 r. [Constitution of SRSR from December 5, 1936]. (n.d.). www.hist.msu.ru. Retrieved from <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm> [in Ukrainian].
- Konstytutsiia SRSR: vid 7 zhovt. 1977 r. [Constitution of SRSR from October 7, 1977]. (n.d.). www.hist.msu.ru. Retrieved from <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm#7> [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy: vid 28 cherv. 1996 r. No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine from June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
- Konstytutsiia UNR: vid 29 kvit. 1918 r. [Constitution of UNR from April 29, 1918]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18> [in Ukrainian].
- Konstytutsiia USRR: vid 10 berez. 1919 r. [Constitution of USRR from March 10, 1919]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T19 0001.html [in Ukrainian].
- Kryminalnyi kodeks SRSR: vid 1 cher. 1922 r. [Criminal codex of SRSR from June 1, 1922]. (n.d.). www.consultant.ru. Retrieved from <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=42602#044849807853428425> [in Ukrainian].
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy: vid 28 hrud. 1960 r. [Criminal codex of Ukraine from December 28, 1960]. (n.d.). search.ligazakon.ua. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html [in Ukrainian].
- Lebovic, S. (2016). *Free Speech and Unfree News: The Paradox of Press Freedom in America*. Cambridge, MA: Harvard University Press. doi: <https://doi.org/10.4159/9780674969612>.
- Opryshko, L. *Znachennia suspilnoho interesu pry realizatsii prava na svobodu slova [The importance of public interest in the exercise of the right to freedom of speech]*. Retrieved from <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2860> [in Ukrainian].
- Serediuk, V.V. (2008). Konstytutsiino-pravove rehuliuвання svobody masovoi informatsii v Ukraini [Constitutional and legal regulation of freedom of mass media in Ukraine]. *Problemy zakonnosti, Problems of legality*, 98, 195-199 [in Ukrainian].
- Skrypniuk, O. (2011). Svoboda dumky i slova: konstytutsiino-pravovi harantii v Ukraini [Freedom of thought and speech: constitutional and legal guarantees in Ukraine]. *Yurydychna Ukraina, Legal Ukraine*, 3, 28-32 [in Ukrainian].
- Slyenko, T.M. (2013). Konstytutsiino-pravovi harantii svobody slova v Ukraini [Constitutional and legal guarantees of freedom of speech in Ukraine]. *Pravova doktryna - osnova formuvannya pravovoi systemy derzhavy, Legal doctrine - the basis for the formation of the legal system of the state: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 294-297). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Tarnovskiy, E.N. (1995). *Chetyre svobody [Four freedoms]*. SPb.; Moscow: Maket [in Ukrainian].
- Zakon SRSR "Pro presu ta inshi zasoby masovoi informatsii: vid 1 serp. 1990 r. No. 1552-I [Law of USSR "On the press and other media" from August 1, 1990, No. 1552-I]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro dostup do publichnoi informatsii": vid 13 sich. 2011 r. No. 2939-VI [Law of Ukraine "About access to public information" from January 13, 2011, No. 2939-VI]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro informatsiiu": vid 2 zhovt. 1992 r. No. 2657-XII [Law of Ukraine "About information" from October 21, 1992, No. 2657-XII]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Барнич К. І. Поняття та структура конституційно-правового механізму реалізації права на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. № 2. С. 7–14. doi: <https://doi.org/10.32782/2663-5399.2019.2.01>.

- Довгань О. О. Теоретичні засади професійної діяльності журналістів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 1 (17). С. 117–121. doi: doi.org/10.33270/01191702.117.
- Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 837. С. 357–361.
- Hallberg P., Virkkunen J. Freedom of Speech and Information in Global Perspective. New York : Palgrave Macmillan, 2017. doi: https://doi.org/10.1057/978-1-349-94990-8.
- Kaminska N., Patricha N. Protection of the human rights in armed conflict. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 19–28. URL: https://scientbul.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/167.
- Камінська Н.В. Передумови та наслідки новелізації мовного законодавства України: поштовх до зміни свідомості і життєдіяльності чи нові завдання для влади? *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 92–96.
- Конституція СРСР : Основний Закон союзу Радянських Соціалістичних Республік від 5 груд. 1936 р. URL: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm.
- Конституція СРСР : Основний Закон союзу Радянських Соціалістичних Республік від 7 жовт. 1977 р. URL: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm#7.
- Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.
- Конституція УНР : Основний Закон Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29 квіт. 1918 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18.
- Конституція УСРР : Основний Закон Української Соціалістичної Радянської Республіки від 10 берез. 1919 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T19 0001.html.
- Кримінальний кодекс СРСР : Закон союзу Радянських Соціалістичних Республік від 1 черв. 1922 р. URL: http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base =ESU&n=42602#044849807853428425.
- Кримінальний кодекс України : Закон України від 28 груд. 1960 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html.
- Lebovic S. Free Speech and Unfree News: The Paradox of Press Freedom in America. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2016. doi: https://doi.org/10.4159/9780674969612.
- Опришко Л. Значення суспільного інтересу при реалізації права на свободу слова. URL: http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2860.
- Середюк В. В. Конституційно-правове регулювання свободи масової інформації в Україні. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 98. С. 195–199.
- Скрипнюк О. Свобода думки і слова: конституційно-правові гарантії в Україні. *Юридична Україна*. 2011. № 3. С. 28–32.
- Слинько Т. М. Конституційно-правові гарантії свободи слова в Україні. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 294–297.
- Тарновский Е. Н. Четыре свободы : книга. СПб. ; М. : Макет, 1995. С. 182.
- Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон СРСР від 1 серп. 1990 р. № 1552-І. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90.
- Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.
- Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.

Стаття надійшла до редколегії 30.03.2020

Dovhan O. – Postgraduate Student of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8121-7978

Features of Legal Regulation of the Right to Freedom of Thought and Word: a Historical Digression

The purpose of the article is to study the state of legal regulation of the right to freedom of thought and speech before the proclamation of independence of Ukraine. To this end, we have solved the following tasks: analyzed the historical aspects of the regulation of the right to freedom of thought and speech at the constitutional and other levels; revealed the essential characteristics of the right to freedom of thought and speech, regulated in the Soviet and post-Soviet period; took into account the domestic experience of constitutional and legal regulation of the right to freedom of thought and speech, its positive and negative trends and achievements in modern law-making practice of Ukraine in this area. The methodological basis of the article is the comparative-historical method. Along with it, philosophical and

*ideological methods are used, in particular, the dialectical and general scientific methods, namely: the logical method and its formal-logical methods, such as induction and deduction, analysis and synthesis, abstraction. Special scientific methods, such as comparative law, interpretation of legal norms, legal forecasting, legal modeling, systematic approach, etc., also proved to be appropriate. **Scientific novelty.** At various times and historical periods, humanity has sought to track the dynamics of freedom of thought and speech, from Soviet censorship, restrictions and prohibitions to modern democratic development, diversity, protection of constitutional rights and freedoms of man and citizen in accordance with existing international legal standards. At the same time, the forms and guarantees of realization and protection of the right to freedom of thought and speech, its real freedom, as well as the responsibility for their violation depend on the activity of public authorities and corresponding normative regulation of the right to freedom of thought and speech. Past experience allows us to identify and take into account both negative and positive aspects, the need to increase legal culture and legal awareness, to improve existing regulations in this area at the present stage of state formation. **Conclusions.** Based on the analysis of different stages of development of legal regulation of the right to freedom of thought and speech in Ukraine (Ukrainian SSR) in the XX century, the following trends and patterns can be identified: the spread and subsequent abolition of political and ideological censorship; normative regulation of the print media in the conditions of the «proletariat dictatorship»; improving the legal framework of the Soviet state by giving legal force to international legal acts and establishing criminal liability for prosecuting citizens for criticism; guaranteeing new opportunities for the regulation and implementation of freedom of thought and speech with the appropriate consolidation at the constitutional and legal level in the current period of state formation of democratic legal Ukraine.*

Keywords: constitutional law; freedom of thought; freedom of speech; historical development; regulation; implementation.